

Житний О.О.

*Харківський національний
університет імені В.
Н. Каразіна, професор
кафедри кримінально-
правових дисциплін, доктор
юридичних наук, професор*

Zhytnyy O.O.

*Kharkiv National University
named after V.N.Karazin,
professor of chair of criminal
disciplines, Doctor of Law,
Professor*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Давність (злочину та вироку) як обставина (підстава), що зумовлює звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання, відома українському кримінальному праву не перше століття. Віднедавна, після появи в зазначеній галузі інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, положення щодо давності зазнали доповнень: згідно зі ст. 96-5 Кримінального кодексу України (далі – КК)[1] юридична особа звільняється від застосування до неї таких заходів, якщо з дня вчинення її уповноваженою особою будь-якого з передбачених у ст. 96-3 КК злочину, і до дня набрання вироком законної сили, минув певний період часу, в який не виникало обставин, які негативно вплинули на перебіг давності.

Закінчення строків давності є поки що єдиною правовою підставою звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру. Зважаючи на незначний час існування ст. 96-5 КК і передбаченої нею законної форми зняття кримінально-правових обмежень з юридичної особи (втім, як і всього інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб), в судовій практиці поки що не було зафіксовано випадків застосування цього різновиду «абсолюції». Водночас, сприймаючи приписи розділу XIV-1 Загальної частини КК вже не як перспективу розвитку кримінального закону, а як цілком реально існуючий компонент нормативного забезпечення кримінально-правової політики України, слід активізувати обговорення деталей, особливостей і можливих проблем застосування його норм. Однією з таких актуальних проблем є реалізація положень щодо давності як підстави звільнення

юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру.

Зміст ст. 96-5 КК багато в чому повторює приписи про давність, які містить «базова» норма про давність злочину – ст. 49 КК. Це стосується, зокрема, передбачених у їх частинах перших зумовлених ступенем тяжкості вчиненого злочину (диференційованих) розмірів строків давності, положень про зупинення і переривання перебігу давності (ч.ч. 2, 3 ст. 49 та ч.ч. 2, 3 ст. 96-5 КК), правил обчислення її строків. У зв'язку із цим можна припустити, що саме норма про давність злочину для законодавця була «сразком» щодо новели, яка розглядається.

Початком перебігу аналізованого виду давності є день вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у статті 96-3 КК. Закінчується він за умови, що після цього юридичного факту минув час, який дорівнює встановленому в ч. 1 ст. 96-5 КК диференційованому строку (тривалістю у три, п'ять, десять або п'ятнадцять років), і в цей період не набрав законної сили вирок суду за вчинення злочину. Мається на увазі вирок, яким особа засуджується за вчинення злочину, зазначеного у ст. 96-3 КК (адже згідно з п. 2 ч. 4 ст. 374 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) рішення про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру виносяться у вирок суду у разі визнання фізичної особи винуватою[2]).

Порівняння ст. 49 та ст. 96-5 КК дозволяє виявити низку відмінностей кримінально-правової давності правопорушення фізичної й юридичної особи. Не всі з них свідчать на користь висновку про досконалість і завершеність останнього з цих приписів. Так, щодо давності злочину законом (ст. 49 КК) встановлено два різновиди її строків: 1) диференційований (індивідуальний) – визначений кримінальним законом з урахуванням ступеню суспільної небезпечності злочину період часу після його вчинення, впродовж якого особа не ухиляється від слідства або суду, й закінчення якого може тягти відмову держави від реалізації кримінальної відповідальності, якщо в цей час не набрав законної сили обвинувальний вирок суду та 2) недиференційований (універсальний) – визначений кримінальним законом не пов'язаний зі ступенем тяжкості вчиненого п'ятнадцятирічний термін, закінчення якого після вчинення злочину може тягти відмову держави від реалізації кримінальної відповідальності особи, що ухиляється від досудового слідства або суду, якщо в цей період не набрав законної сили обвинувальний вирок суду щодо цього злочину й вона не вчинила нового особливо тяжкого, тяжкого чи серед-

ньої тяжкості злочину. У ст. 96-5 КК (для правопорушень, вчинених від імені та в інтересах юридичних осіб) недиференційованого строку давності не передбачено. Це означає, таким чином, що у разі ефективного, успішного ухилення фізичної особи від кримінальної відповідальності шляхом переховування від органів досудового слідства та суду (коли її місцезнаходження так і не буде ними встановлено, і зупинений перебіг давності не відновиться) питання про давність застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи має лишатись актуальним безстроково. Таке рішення законодавця ставить у нерівні умови різних суб'єктів кримінально-правових відносин – індивідуального (фізичну особу) й колективного (юридичну особу). Не відповідає воно й міжнародно-правовим стандартам боротьби з корупційними злочинами, які послужили основою для впровадження інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Так, в ст. 29 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 р. Держави-учасниці зобов'язуються встановлювати відповідно до свого внутрішнього права тривалий строк давності для порушення провадження щодо будь-яких злочинів, що визначені цією Конвенцією, і встановлювати більш тривалий строк давності або можливість призупинення плину строку давності (але не нескінченний такий строк – О. Ж.) у випадках, коли особа, підозрювана у вчиненні злочину, ухиляється від правосуддя[3].

МІЖНАРОДНИЙ ЖУРНАЛ «ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО»

Згідно із ч. 5 ст. 49 КК давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у ст.ст. 109–114-1 КК, злочинів проти миру та безпеки людства, передбачених у ст.ст. 437-439 КК й у ч. 1 ст. 442 КК. Як бачимо, в цьому переліку містяться й ті злочини, вчинення яких агентом юридичної особи від її імені та в інтересах є, згідно із п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК, підставами для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру (маються на увазі посягання, передбачені у ст.ст. 109, 110, 113, 437, 438, 442 КК). Однак, імперативна підстава незастосування давності до юридичних осіб в КК не передбачена. Отже, якщо фізична особа за вчинення злочинів, передбачених ст. 49 КК, не може бути звільнена від застосування до неї кримінальної відповідальності за давністю, то юридичні особи перебувають у більш привілейованому становищі – звільнення їх від застосування заходів кримінально-правового характеру, залежно від тяжкості вчиненого злочину, має відбутись через певний період часу.

Недосконалим є передбачений в ч. 3 ст. 96-5 КК спосіб визначення підстави переривання перебігу давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру як повторного вчинення

агентом юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у ст. 96-3 КК. Якщо пов'язувати зміст цієї обставини з положеннями про повторність злочину, визначеними у ст. 32 КК, то вона має розумітись як вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу (так звана «чиста» повторність), або як вчинення двох чи більше злочинів, передбачених різними статтями КК (так звана «змішана» повторність) – у випадках, передбачених в Особливій частині КК. Звернення до норм Особливої частини КК про злочини, вчинення яких є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, свідчить, що випадки «змішаної» повторності в них передбачено лише щодо злочинів, передбачених у статтях 368-3, 368-4 і 369 КК (згідно із приміткою 4 до ст. 354 КК повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених зазначеними статтями). Отже, про повторне вчинення злочину як підставу переривання перебігу давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру можна говорити у більшості випадків лише за наявності лише «чистої» фактичної повторності – вчинення однією й тією ж уповноваженою особою юридичної особи нового тотожного злочину (наприклад, передбаченого ст. 109 КК, і згодом – знову цього ж злочину). Навряд чи саме це мав на увазі законодавець, розміщуючи у ч. 3 ст. 96-5 КК посткримінальну санкцію у виді переривання перебігу давності. Для удосконалення цієї норми (і забезпечення її внутрішньосистемної узгодженості) з її тексту слід вилучити вказівку про повторний злочин, замінивши її вказівкою про новий злочин (за прикладом ч. 3 ст. 49 КК). Крім того, слід врахувати, що заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, звільнення від застосування яких передбачає ст. 96-5 КК, спрямовуються на колективного суб'єкта, а кримінальна відповідальність, звільнення від якої передбачає ст. 49 КК, завжди є індивідуальним, персоніфікованим впливом. Якщо для можливості реалізації посткримінальних санкцій (зупинення або переривання перебігу строків давності) в положеннях про давність злочину фізичної особи враховується лише її поведінка (вчинення саме нею нового злочину, ухилення саме нею від суду або від слідства), то серед підстав використання подібних санкцій в інституті застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб доцільно врахувати діяльність не лише одного окремо взятого їх представника, але й будь-яких інших осіб, які виступають від її імені та в інтересах. Виходячи з цих міркувань підставою для переривання перебігу давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характе-

ру слід передбачити: 1) вчинення до закінчення передбачених у частинах першій та другій цієї статті строків її уповноваженою особою будь-якого нового злочину, зазначеного у ст. 96-3 КК або 2) вчинення до закінчення передбачених у частинах першій та другій цієї статті строків іншою її уповноваженою особою будь-якого злочину, зазначеного у ст. 96-3 КК. Така зміна редакції ч. 3 ст. 96-5 КК більш точно узгоджуватиметься й із частиною першою цієї статті, в якій підставою для неврахування часу, що минув після вчинення злочину, у значенні давності, названо вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у статті 96-3 КК.

Окремо слід відзначити й такий недолік правового регулювання застосування аналізованого виду давності, як відсутність законодавчо визначеної процедури його застосування. Звернення до Кримінального процесуального кодексу засвідчує, що жодна його норма це питання прямо не регламентує.

1. *Kryminal'nyy kodeks Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.*
2. *Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.*
3. *Konventsiya Orhanizatsiyi Ob»yednanykh Natsiy proty koruptsiyi // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 2007. – # 49. – St. 2048.*

Житний О. О. Проблемні питання звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру

Після появи інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, положення щодо давності зазнали доповнень. Закінчення строків давності є поки що єдиною правовою підставою звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру.

Автор зауважує, що однією з таких актуальних проблем є реалізація положень щодо давності як підстави звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру.

Якщо для можливості реалізації посткримінальних санкцій (зупинення або переривання перебігу строків давності) в положеннях про давність злочину фізичної особи враховується лише її поведінка (вчинення саме нею нового злочину, ухилення саме нею від суду або від слідства), то серед підстав використання подібних санкцій в інституті застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб доцільно врахувати діяльність не лише одного окремо взятого їх представника, але й будь-яких інших осіб, які виступають від її імені та в інтересах. Виходячи з цих міркувань підставою для переривання перебігу давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру слід змінити редакцію статті Кримінального кодексу з положеннями про строки давності.

Окремо слід відзначити й такий недолік правового регулювання застосування аналізованого виду давності, як відсутність законодавчо визначеної процедури його застосування. Звернення до Кримінального процесуального кодексу засвідчує, що жодна його норма це питання прямо не регламентує.

Ключові слова: юридична особа, строки давності, підстави звільнення

Zhytny O.O. Problems of legal entity exemption from application of criminal law

An appearance of criminal law measures in relation to legal entities nothing has changed, the completion of terms of remoteness is remained so far the unique legal foundation of liberation of legal entity from application of criminal law measures.

An author notices that one of the pressing problems is the implementation of the provisions on limitation grounds for exemption legal entity of the application of criminal law.

If the feasibility for implementation criminal sanctions (suspension or interruption of the flow of limitation periods) in positions about the remoteness of crime of an individual is taken into account only its behavior (the commission is it a new offense of evasion is it the court or investigation), among the grounds for the use of such sanctions in the institute application of criminal law for legal persons is advisable to consider not only the activity of a single representative of them, but also any other persons which come forward from its name and in interests.

For these reasons the grounds for interruption of limitation periods apply to the legal entity measures criminal law should change the wording of the Criminal Code provisions on limitation periods.

Coming from these reasonings for breaking of motion of remoteness of application to the legal entity of measures of criminal law character it follows foundation to change the release of the article of the Criminal code with positions about the terms of remoteness.

Keywords: a legal entity, the limitation period, reason to exemption